

Методологічні засади фізичного виховання школярів

Луганський національний університет (м. Луганськ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Сучасна парадигма освіти спрямовує фізичне виховання в русло формування основних компетентностей та системи цінностей, що знайшло відображення в законах України “Про освіту”, “Національній доктрині розвитку освіти України”, Концепції педагогічної освіти. Як відомо, освіта ХХІ ст. – це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, здатної до самоосвіти й саморозвитку, яка вміє критично мислити, опрацювати різноманітну інформацію, а також використовувати набуті знання та вміння для творчого розв’язання проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (М. Лук’янова, О. Овчарук, А. Хуторський та інші) [1] засвідчив, що сьогодні методологічною основою навчання і виховання школярів виступає впровадження компетентнісного та аксіологічного підходів до шкільної освіти. Компетентнісний підхід посилює практичну значущість фізичного виховання, надає можливості передбачати результати навчання, якими може скористатися учень після її закінчення. Ключова ідея цього підходу полягає в тому, що для забезпечення якісних освітніх результатів на „виході” весь матеріал, який вивчається, повинен мати практичну реалізацію. Особливо це стосується теоретичних знань і практичних умінь та навичок, які повинні перестати бути “мертвим” багажем, а стати практичним засобом пояснення явищ і розв’язання практичних ситуацій і проблем.

У контексті аксіологічного підходу (В. Крижко, І. Мамаєва) на перше місце виходить проблема цінностей бути здоровим, адже стан громадського здоров’я виступає важливим показником збереження й розвитку людського потенціалу будь-якої країни [2].

У концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в дітей та молоді [3, 23–27] наголошується на створенні умов для зміцнення фізичного, психічного, соціального й духовного здоров’я, психологічного комфорту та соціального добробуту дітей і молоді через визнання пріоритету здорового способу життя як основного чинника збереження й зміцнення здоров’я, утвердження свідомого ставлення та громадянської відповідальності за власне здоров’я. Стратегічною лінією концепції є надання пріоритетності формування здорового способу життя дітей і молоді в усіх ланках освіти. У цьому аспекті фізичній культурі, фізичному вихованню відводиться основна роль. Зауважимо, що цінність здорового способу життя зростає в сучасному світі. Стало модним грати в теніс, займатися аеробікою, плаванням та іншими видами спорту, відвідувати тренажерні зали чи мати тренажери в домашніх умовах, стежити за своєю вагою, приймати вітаміни, харчові добавки тощо. Але ж забезпечення здоров’я, формування здорового способу життя – це проблема багатофакторна. Фізична культура як навчальний предмет є лише одним зі складників, що мають розв’язувати цю проблему. У цьому зв’язку основним завданням нашого дослідження є визначення основних методологічних засад фізичного виховання школярів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз навчальних програм із фізичної культури надав можливість визначити динаміку цілей та завдань фізичного виховання школярів різних вікових груп, а саме: ще в 1993 р. в комплексній програмі з фізичної культури для учнів 1–11 класів [4] наголошувалося на тому, що пріоритетним завданням виступають збереження й зміцнення здоров’я, загартування, підвищення працездатності учнів поряд із набуттям необхідних знань у галузі гігієни, медицини, фізичної культури та спорту, життєво важливих рухових навичок і вмінь, розвиток фізичних якостей. Такий напрям ми спостерігаємо і в наступних навчальних програмах із фізичної культури (2001, 2005, 2008, 2011 рр.). Так, у програмі 2005 р. [5] основна мета – це формування фізичного, психічного, духовного й соціального здоров’я школярів, фізичної культури особистості, оволодіння основами оздоровчо-корегувальної і прикладної спрямованості фізкультурної діяльності, розвиток основних фізичних якостей та рухових здібностей, підвищення рівня фізичної підготовленості учнів.

Особливостями реалізації цілей і завдань сучасних навчальних програм із фізичної культури в школі виступає спрямування змісту предмета на формування ключових компетентностей як найбільш

важливих, а саме: соціальних; мотиваційних; функціональних. Соціальна компетентність спрямована на формування в школярів здатності до співробітництва, розв'язання життєвих проблем, взаєморозуміння, соціальної активності, формування фізичної культури й основ здорового способу життя; мотиваційна передбачає формування громадянських та особистісних уявлень про престижність високого рівня здоров'я й фізичної підготовленості, здатність до навчання, прояву творчості в застосуванні рухових дій, адаптивності. Функціональна – це здатність до оперування знаннями про закономірності рухової активності, знаннями з історії фізичної культури та спорту, розширення рухового досвіду з метою розвитку фізичних якостей і рухових здібностей відповідно до вікових особливостей, засвоєння термінологічних та методичних компетентностей.

У навчальній програмі з фізичної культури для учнів 10–11 класів на профільному рівні [6] вищезазначені компетентності доповнюються ще когнітивними в аспекті набуття основ знань для здійснення педагогічної діяльності в галузі фізичного виховання й спорту; технологічними – володіння методиками, спрямованими на збереження та зміцнення здоров'я й підвищення рівня фізичної підготовленості; професійно-прикладними компетентностями, що сприяють формуванню вмінь і навичок використання фізичних вправ у повсякденній та подальшій професійній діяльності, а також особистісними, які надають можливості сформувати важливі для професійної діяльності особистісні якості.

Отже, аналіз навчальних програм із фізичної культури засвідчив, що у фізичному вихованні пріоритетним виступає формування фізичного, психічного, духовного, соціального здоров'я школярів на засадах інтеграційного підходу, на фоні індивідуалізації навчання й виховання, створення умов для ведення здорового способу життя, де домінуючу роль відіграють заняття фізичними вправами, формування ключових компетентностей на підставі використання компетентнісного підходу. Цей підхід проголошено одним з основних напрямів стратегії розвитку освіти не тільки в Україні, а також у Росії й країнах далекого зарубіжжя, що надає можливості оновлення змісту освіти з фізичної культури, переорієнтації з процесу на результат освіти в діяльнісному аспекті та забезпечення випускника школи необхідним інструментарієм для здорового способу життя й орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності.

Складовими частинами компетентнісного підходу є вміння вчитися та вміння вчитися самостійно [1, 35–39].

Уміння вчитися ефективно забезпечує інноваційний тип навчання, сутнісними ознаками якого є суб'єкт-суб'єктне гуманне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу, діагностико-стимуляційний спосіб організації навчального пізнання; проектування вчителем індивідуальних досягнень учнів в усіх видах діяльності, сенситивних їхньому розвитку; урахування в змісті й методиках фізичного виховання особистісних потреб і можливостей дітей на здобуття якісної освіти.

Учитися самостійно – це самостійно набувати інформацію, самостійно її використовувати у своїй практичній діяльності при постійному застосуванні в режимі свого життя фізичних вправ. У цьому аспекті на перше місце виходить особистісно орієнтоване навчання, яке дає змогу вчителю фізичного виховання організувати навчальний процес з урахуванням особливостей індивідуального фізичного розвитку на підставі суб'єкт-суб'єктних відносин.

Друга освітня траєкторія в сучасному фізичному вихованні – це система цінностей, яка має велику силу та включає у свою структуру дві групи цінностей, а саме: суспільно значущі й особистісні цінності як складники свого образу Я. Теорія цінностей допоможе людині пізнати себе, свої найбільш важливі цілі, прагнення, інтереси.

Серед суспільно значущих цінностей першочерговими виступають бути здоровим, вести здоровий спосіб життя, займатися фізичними вправами й ін. Але при цьому важливо, щоб суспільні цінності збігалися з особистісними, серед яких перше місце посідають цінності саморозвитку, самовдосконалення, створення свого іміджу, гармонійного фізичного розвитку. Усе це має відбуватися в аспекті естетичних вимог до свого зовнішнього вигляду. При цьому важливо, щоб цінністю була й сама фізкультурна діяльність, яка залежить від багатьох складників: соціальної престижності; реалізації здібностей особистості; можливості самовираження особистості; реалізації творчого потенціалу; актуальності життєвого світу. У цьому контексті на перше місце виходить формування мотивації та інтересу як домінуючих факторів уключення школярів у заняття фізичними вправами на підставі засвоєння різних оздоровчих технологій.

Формування інтересу й мотивації найбільш ефективно відбувається на підставі створення здоров'язберігального простору в умовах мікро-, мезо- та макрооточення. Мікрооточення стосується

сім'ї, мезооточення – навчального закладу, макрооточення притаманне суспільству. Усі ці складові перебувають у взаємозв'язку та взаємодії, але найбільшого значення набуває макрооточення в умовах суспільства.

В умовах суспільства простежується тенденція на здоровий спосіб життя, основними факторами якого виступають раціональна рухова активність, раціональне харчування, дотримання гігієнічних вимог, профілактика стресових ситуацій, загартування, раціональне співвідношення праці та відпочинку тощо. Суспільство наполягає на валеологізації змісту загальноосвітніх предметів (географія, біологія та ін.). Конкретним кроком суспільства зі створення оздоровчого середовища є введення інтегрованого курсу „Основи здоров'я”, який спрямований на формування в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, навичками, у тому числі й життєвими, безпечної для життя та здоров'я поведінки.

У цьому проявляється взаємозв'язок макрооточення з мезооточенням у межах конкретного загальноосвітнього навчального закладу. Тобто через перераховані нами системи суспільних заходів в умовах мезооточення у школярів формуються стійкі переконання щодо пріоритету здоров'я як основної умови реалізації фізичного, психічного, соціального та духовного потенціалів людини з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Безпосередньо великого значення набуває позакласна робота, спрямована на задоволення індивідуальних потреб свого фізичного розвитку та самовдосконалення.

Зазначаємо, що єдиною ланкою макро- та мезооточення виступає сім'я, яка культивує основні настанови суспільства й загальноосвітнього навчального закладу в організації здорового способу життя, бере участь у проектах активного відпочинку, в масових змаганнях за програмою „Спорт для всіх”. Така спільна робота надасть можливість досягти мети збереження та зміцнення здоров'я морального, фізичного, психічного, а також виховати школяра як громадянина України.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Відзначимо, що основні тенденції фізичного виховання школярів у руслі сучасної парадигми освіти й виховання в загальноосвітніх навчальних закладах пов'язуються з такими напрямками:

- 1) модернізація фізичної культури та спорту в руслі гуманістичної педагогіки;
- 2) інтеграція навчальної роботи з фізичної культури з позакласною й позашкільною на основі розвитку системи дитячо-юнацького спорту;
- 3) формування фізичної культури особистості, де основне місце посідає здоровий спосіб життя;
- 4) виховання потреби в систематичних заняттях фізичними вправами.

Насамкінець зазначаємо, що визначені методологічні основи – це база для вдосконалення фізичного виховання школярів, реалізації суспільної програми розвитку фізичної культури й спорту, збільшення загальноосвітніх навчальних закладів за спортивним профілем навчання; покращення матеріально-технічної бази школи; створення здоров'язберігального освітнього простору, а найважливіше – це підготовка педагогічних кадрів і професійне вдосконалення вчителя фізичної культури, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне й професійне зростання, уміє досягати нових педагогічних цілей.

Список використаної літератури

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : [б. в.], 2004. – 112 с.
2. Кришко В. В. Аксиологічний потенціал державного управління освітою / В. В. Кришко, І. О. Мамаєва. – К. : Освіта України, 2005. – 224 с.
3. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Директор школи. – 2004. – Жовт. – № 40. – С. 23–27.
4. Комплексні програми середньої загальноосвітньої школи. Фізична культура 1–11 класи. – К. : Освіта, 1993.
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Фізична культура. 5–12 класи. – К. : Перун. – 2005. – 272 с.
6. Фізична культура. Навчальна програма. 10–11 класи (спортивний профіль) / В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова, Г. Г. Смоліус [та ін.]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/education/average/prog12/f_k_pr.doc

Анотації

У сучасних умовах реформування освітньо-виховної системи школярів актуальною проблемою виступає визначення методологічних засад фізичного виховання школярів, що знайшло відображення в законах України “Про освіту”, “Національній доктрині розвитку освіти України”, Концепції педагогічної освіти. У статті

наголошено на необхідності використання компетентнісного, аксіологічного та індивідуального підходів як основи розв'язання цілей і завдань фізичного виховання школярів, що спрямовує цей процес на врахування інтересу до різних видів рухової діяльності, ведення здорового способу життя.

Ключові слова: фізичне виховання, методологія, компетентнісний підхід, аксіологічний підхід, індивідуальний підхід, здоров'язберігаючий простір, мікрооточення, мезооточення, макрооточення.

Tatjana Roters. Methodologicheskie osnovy fizicheskogo vospitaniya shkolnikov. В современных условиях реформирования образовательно- воспитательной системы школьников актуальной проблемой выступает определение методологических основ физического воспитания школьников, что нашло отображение в законах Украины „Об образовании”, „Национальной доктрине развития образования Украины”, Концепции педагогического образования. В статье автор обосновывает необходимость использования компетентностно- го, аксиологического и индивидуального подходов как основы решения целей и задач физического воспитания школьников с учётом интереса к различным видам двигательной деятельности, ведения здорового образа жизни.

Ключевые слова: физическое воспитание, методология, компетентностный подход, аксиологический подход, индивидуальный подход, здоровьесохраняющее пространство, микроокружение, мезоокружение, макроокружение.

Tetiana Roters Methodological Basics of Physical Education of Schoolchildren. Determination of methodological bases of physical education of schoolchildren comes forward in the modern terms of reformation of educational system of schoolchildren is the issue of the day, that found reflection in the laws of Ukraine «About education», «National doctrine of development of formation of Ukraine», Conception of pedagogical education. In the article the author grounds the necessity of the use of competence, axiological and individual approaches as basis of decision of aims and tasks of physical education of schoolchildren taking into account interest to different types of motive activity, conducts of healthy way of life.

Key words: physical education, methodology, competence approach, axiological approach, individual approach, health-preserving space, microenvironment, meso-environment, macrosurroundings.